कुत्स आङ्गिरसः। इन्द्राग्नी। त्रिष्टुप्

वि ह्यख्यं मनसा वस्य इच्छन्निन्द्राग्नी ज्ञास उत वा सजातान्।

नान्या युवत्प्रमतिरस्ति मह्यं स वां धियं वाजयन्तीमतक्षम्॥ १.१०९.०१

वस्यः- वृत्तिनिरोधम्। वसु स्तम्भे। इच्छन्- कामयमानः। इन्द्राग्नी। ज्ञासः- ज्ञानशक्तीः। उत वा- अपि वा। सजातान्- बन्धून्। युवाम्। मनसा- चित्तेन। वि- विशेषेण। ह्यख्यम्- व्यज्ञासिषम्। युवत्- भवदन्यत्। प्रमतिः- प्रकर्षचित्तम्। नान्या- नान्यत्। अस्ति- भवति। सः- सोऽहम्। वाम्- भवदर्थम्। वाजयन्तीम्- लक्ष्मीयुताम्। धियम्- धारणाम्। अतक्षम्- तनूकृतवान्॥१॥

अश्रवं हि भूरिदावत्तरा वां विजामातुरुत वा घा स्यालात्।

अथा सोमस्य प्रयती युवभ्यामिन्द्राग्नी स्तोमं जनयामि नव्यम्॥ १.१०९.०२

विजामातुः- विशिष्टात् पुत्रीभर्तुः। उत वा- अपि वा। स्यालात्- कन्याभर्तुः। भूरिदावत्तरा- प्रभूतसुखदातारौ। वाम्- युवाम्। अश्रवम्- अश्रौषम्। हि- खलु। स्वपुत्र्याः सहृदय उत्तमकल्याणगुणसंपन्नो भर्ता यथा कन्यापितुः सुखं ददाति स्वसहोदरीपतये सादरसंमानकर्ता श्यालो यथा तस्मै सुखं ददाति ततोपि इन्द्राग्नी अस्मदानन्ददाविति भावः। अथ- सुखदानानन्तरं कृतज्ञताविज्ञापनाय। इन्द्राग्नी। युवभ्याम्- युवाभ्याम्। सोमस्य- रसस्य। प्रयती- वृत्त्युपरमानुभवेन। यम उपरमे। नव्यम्- अयातयामम्। स्तोमम्- मन्त्रम्। जनयामि- सृजामि॥२॥

Dr. Rangaji

मा च्छेद्म रश्मींरिति नाधमानाः पितॄणां शक्तीरनुयच्छमानाः।

इन्द्राग्निभ्यां कं वृषणो मदन्ति ता ह्यद्री धिषणाया उपस्थे॥ १.१०९.०३

रश्मीन्- रश्म्युपलक्षितसन्ततीरस्मत्तः। मा च्छेद्म- मा विच्छिन्नाः कुर्म। छिदिर् द्वैधीकरणे। इति। नाधमानाः- याचमानाः। नाधृ याच्ञायाम्। पितृणाम्- पूर्वपुरुषाणां गुरूणाम्। शक्तीः- शक्त्युपलक्षितधर्मान्। अनुयच्छमानाः- स्वसन्तानेभ्यः प्रयच्छन्तः। वृषणः- वर्षकाः। इन्द्राग्निभ्याम्। कम्- आनन्दम्। मदन्ति- अनुभवन्ति। ता- ताविन्द्राग्नी। अद्री- पर्वतवत् स्थिरौ। धिषणायाः- अस्मद्धियः। उपस्थे- अन्तिके। विराजतः॥३॥

युवाभ्यां देवी धिषणा मदायेन्द्राग्नी सोममुशती सुनोति।

तावश्विना भद्रहस्ता सुपाणी आ धावतं मधुना पृङ्क्तमप्सु॥ १.१०९.०४

युवाभ्याम्- युवयोः। मदाय- हर्षाय तृप्तये। इन्द्राग्नी। उशती- कामयमाना। देवी- द्योतनशीला। धिषणा- अस्मद्धीः। सोमम्- रसम्। सुनोति- निष्पादयति। तौ। अश्विना- प्राणापानवशीकराविन्द्राग्नी। भद्रहस्ता- शोभनदोर्दण्डौ। सुपाणी- शोभनपाणी। मणिबन्धादूर्ध्वभागः पाणिः। आ धावतम्। अप्सु- उदकोपलक्षितजीवाधारशक्तिप्रवाहेषु। मधु- रसं माधुर्यं वा। पृक्तम्- अन्वितं कुरुतम्। पृची संपर्के॥४॥

युवामिन्द्राग्नी वसुनो विभागे तवस्तमा शुश्रव वृत्रहत्ये।

तावासद्या बर्हिषि यज्ञे अस्मिन्प्र चर्षणी मादयेथां सुतस्य॥ १.१०९.०५

इन्द्राग्नी। युवाम्। वसुनः- चित्तवृत्तिनिरोधस्य। वसु स्तम्भे। विभागे- सेवने। भज सेवायाम्। वृत्रहत्ये- आत्मावरणशक्तिनाशने। तवस्तमा- अतिशयबलवन्तौ। शुश्रुव- इत्यश्रौषम्। तौ।

Dr. Rangani

बर्हिषि- दर्भासने चित्ताकाशासने। अस्मिन् यज्ञे- उपासने। आसद्य- उपविश्य। चर्षणी- सूक्ष्मदर्शिनौ सन्तौ। सुतस्य- निष्पन्नरसेन। प्र- प्रकर्षेण। मादयेथाम्- आनन्दयुक्तौ भवतम्॥५॥

प्र चर्षणिभ्यः पृतनाहवेषु प्र पृथिव्या रिरिचाथे दिवश्च।

प्र सिन्धुभ्यः प्र गिरिभ्यो महित्वा प्रेन्द्राग्नी विश्वा भुवनात्यन्या॥ १.१०९.०६

पृतनाहवेषु- युद्धेषु। चर्षणिभ्यः- मनुष्येभ्यः। पृथिव्याः- भूम्याः। दिवश्च- आकाशादपि। सिन्धुभ्यः- नदीभ्यः। गिरिभ्यः- पर्वतेभ्यः। विश्वा भुवनानि अन्या- अन्येभ्यः सर्वेभ्यो जगज्जातेभ्यः। इन्द्राग्नी। प्र- प्रकर्षेण। रिरिचाथे- अतिरिच्येथे। रिचिर् विरेचने॥६॥

आ भरतं शिक्षतं वज्रबाहू अस्माँ इन्द्राग्नी अवतं शचीभिः।

इमे नु ते रश्मयः सूर्यस्य येभिः सपित्वं पितरो न आसन्॥ १.१०९.०७

वज्रबाहू- वज्रपाणीन्द्राग्नी। आ भरतम्- धारणं कुरुतम्। अस्मान्- नः। शिक्षतम्- विद्या दत्तम्। शचीभिः- प्रज्ञाभिः। अवतम्- रक्षतम्। येभिः। नः- अस्माकम्। पितरः- पूर्वपुरुषाः। सपित्वम्- सहप्राप्तव्यं स्थानम्। आसन्- अगच्छन्। ते। इमे। सूर्यस्य- आत्मसूर्यस्यार्चिरादिमार्गदैवतस्य। रश्मयः- चित्किरणाः॥७॥

पुरंदरा शिक्षतं वज्रहस्तास्माँ इन्द्राग्नी अवतं भरेषु।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः॥ १.१०९.०८

पुरन्दरा- बन्धनाशकौ। वज्रहस्ता- वज्रपाणी। इन्द्राग्नी। अस्मान्- नः। शिक्षतम्- विद्यां दत्तम्। भरेषु- विद्याभरणेषु। अवतम्- रक्षतम्॥८॥

Dr. Rangani